

UOT 334.744

REGION MÜƏSSİSƏLƏRİNİN İXTİSASLAŞMA SAHƏLƏRİNİN İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ (ŞƏKİ-ZAQATALA REGIONU TİMSALINDA)

ƏLİYEVƏ ŞÖHRƏT İZZƏT qızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti, assistent

sh.Aliyev@mail.ru

Açar sözlər: Şəki-Zaqatala regionu, təbii ehtiyatlar, ixtisaslaşma, inkişaf perspektivləri, məhsul istehsalı və ixracı.

Ənənəvi və perspektiv istehsal sahələri arasındakı əlaqə hər bir ölkənin iqtisadi proseslərinin idarə edilməsində aktualdır. Şəki-Zaqatala regionunda həm ənənəvi sahələrin, həm də yeni fəaliyyət sahələrinin inkişafı üçün çox böyük potensial mövcuddur. Bu potensialdan səmərəli və düzgün şəkildə istifadə edilərək müəssisələrin rentabelliyini, rəqabət qabiliyyətini daha da artırmaq mümkündür. Məqalədə Şəki-Zaqatala regionunda müəssisələrin ənənəvi və perspektiv ixtisaslaşma sahələrinin mövcud potensialı, perspektiv sahələr və inkişaf istiqamətləri öz əksini tapmışdır.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun sənayesi əsasən birtərəfli və zəif inkişaf etmişdir. Sənaye əsasən qida və yüngül sənaye sahələrindən ibarətdir. Bu sənaye müəssisələri yerli kənd təsərrüfatı məhsullarının emalına əsaslanır. Sənaye kompleksi meyvə-tərəvəz konservləri və mineral süfrə suları, quşçuluq məhsulları, tikinti məhsulları, pivə və şərab istehsalı, un və un məhsulları, süd məhsulları, fındıq emalı, tütün, çiçək yağı emalı və çay istehsalına əsaslanır. Meyvə və tərəvəz məhsullarının emalı üçün sənaye müəssisələri konserv zavodları, şərab zavodları və fındıq emalı müəssisələridir. Mövcud mənbələrdən səmərəli istifadə etməklə sənayenin inkişafına diqqət, öz növbəsində, kənd təsərrüfatının daha da inkişafına kömək edəcəkdir.

Regiona daxil olan hər bir rayonun spesifik xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, müəssisələrin də inkişaf istiqamətləri fərqlidir. Belə ki, Şəki rayonunda turizm müəssisələrinin sayı artmaqdadırsa, Balakən və Zaqatala rayonlarında fəaliyyət göstərən müəssisələr daha çox fındıq istehsalı və ixracı üzrə ixtisaslaşmışdır. Qəbələ rayonunda isə sənaye üzrə ixtisaslaşmış müəssisələr üstünlük təşkil edir. Buna baxmayaraq regionun potensialından istifadə hələ də lazımi səviyyədə deyildir. Hər bir rayonun coğrafi, iqtisadi potensialını araşdırdığımız zaman məlum olur ki, nisbətən diqqətdən kənar qalan sahələr inkişaf etdirilməli və daha yeni sahələrdə müəssisələr yaradılmalıdır.

Məlumdur ki, regionun təbii resurslarından biri də zəngin floraya malik olmasıdır. [1, s.93] Belə ki, iqtisadi rayonun meşə və kolluq ərazilərində hər il təbii şəkildə, heç bir qulluq tələb etmədən tonlarla dərman bitkiləri, meyvə və giləmeyvələr yetişir ki, bunun da xeyli hissəsi istifadə edilmədiyindən xarab olub qalır. Bunu nəzərə alaraq, meşə və kolluq ərazilərdə yetişən bitkilərin, meyvə və giləmeyvələrin yığılaraq, dərman, meyvə şirəsi, meyvə quruları, mürəbbə, doşab və sair məhsulların istehsalı üçün istifadə edilməsi məqsədəuyğundur. Bunun üçün mədəni, yabanı meyvə və giləmeyvənin tədarükü və istehsalı istiqamətində fəaliyyət göstərən, meşə meyvələrinin emalı (mürəbbə, marinad, cem, kompot və s. istehsalı) müəssisələri yaradılmalıdır. Daxili və xarici bazarda meyvə (xüsusilə xurma) qurusuna olan tələbatı nəzərə alaraq emal müəssisələrinin yaradılması vacibdir. Hazırda regionda bu istiqamət üzrə ixtisaslaşmış iki meyvə qurutma müəssisəsi (“Balxurma” MMC və “Balacans” MMC-nin nəzdində meyvə qurutma sexi) fəaliyyət göstərir. [3] Buna baxmayaraq xurma tədarükü emaldan dəfələrlə çoxdur. Xurmanın daha çox yetişdirildiyi Balakən rayonda 812,2 hektar sahədə xurma bağı vardır ki, buradan da hər il 14-15 min ton xurma məhsulu yığılır. [4] Eyni zamanda, dağlarda bol şəkildə yabanı meyvə və giləmeyvələr, dərman bitkiləri ehtiyatları vardır ki, bu məhsulların emalının təşkili əhəmiyyətli

gəlir gətirə bilər. Bu sahədə ixtisaslaşmış müəssisələrin sayının artması əhalinin daha uyğun qiymətlərlə məhsul əldə etməsinə şərait yaradacaq, həm də ixrac yönümlü çalışmaqla ölkəyə daxil olan valyuta kütləsinin artmasına şərait yaradacaqdır. Avropa İttifaqı ərazisində ənənəvi çipslərin uşaqlar arasında istehlakının qadağan edilməsi istiqamətində işlər aparılmaqdadır. Həmin məhsulun alternativini olaraq çips formalı meyvə quruları qəbul edilmişdir. Bunu nəzərə alaraq, xüsusi qurutma texnologiyalarının tətbiqi yolu ilə çips formalı meyvə qurularının istehsalı təşkili avropa bazarlarına da çıxış imkanını artırır.

Taxılçılıq təsərrüfatının inkişafı. Taxılçılıq təsərrüfatlarının fəaliyyəti genişlənsə də biçin vaxtı texnikaların azlığı regionda bu günə kimi həll edilməmiş problem kimi qalmaqdadır. Kənd təsərrüfatı müəssisələri, fermerlər biçin vaxtı texnikaların çatışmaması səbəbli müxtəlif problemlərlə rastlaşırlar. Belə ki, texnikaların azlığı sahələrdə məhsul itkisinə, nəticədə də, təsərrüfatçıların haqlı narazılığına səbəb olur. Həmçinin, şitillərin sahələrə köçürülməsi zamanı əl əməyindən istifadə məhsulun əmək tutumunu və son nəticədə istehsalə çəkilən xərcləri artırır. Bunu nəzərə alaraq, kənd təsərrüfatı texnikalarının (taxılbiçən kombayn, tütün şitili basdıran aqreqat və s.) rayona verilməsinə köməklik göstərməli və ya lizinq xidmətlərinin təklifi üzrə ixtisaslaşmış yeni müəssisələr yaradılmalıdır.

Onu da qeyd edək ki, ucqar kənd ərazilərində əkin işlərində suvarılmanın təşkili üçün suvarma anbarlarının və müasir suvarma sistemlərinin qurulmasına ehtiyac daha çoxdur. Belə ki, əkin sahələri bitişik - kompakt ərazidə yerləşir və yay fəslində suvarılması mümkün olmur və nəticədə məhsuldarlıq olduqca aşağı düşür. Quraq keçən yay aylarında əkin sahələrini daimi suvarma suyu ilə təmin etmək məqsədi ilə su anbarlarının tikilməsi, müasir suvarma texnologiyaları tətbiq olunmalıdır. Regionun təbii coğrafi quruluşuna görə bəzi ərazilərin suvarılma problemləri ilə üzləşdiyi halda, digər ərazilərdə əkin sahələrinin və ev təsərrüfatlarının sel sularından, daşqınlardan mühafizəsi tədbirlərinə ehtiyacı vardır. Çayların yaz-yay fəsilərində daşması nəticəsində hektarlarla kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələri yuyulur, torpağın üst münbit qatı korlanır və torpaqlar yararsız vəziyyətə düşür. Daşqın ehtimalı çox olan çaylarda çay məcrasının genişlənməsinin qarşısı alınmalı, torpaqların sel-sularından mühafizəsi üçün sahilbərkitmə işləri görülməli və beton bəndlərin tikintisi davam etdirilməlidir.

Regionda gülçülüğün inkişafı. Region müəssisələrinin perspektiv inkişaf istiqamətlərindən biri də müasir tipli gülçülük istixanalarının qurulması ola bilər. Dünya bəzək bitkiləri sektorundan ümumilikdə 38 milyard dollarlıq bir ticarət həcminə malikdir. Bunun 20 milyard dolları ixrac, 18 milyard dolları idxal edilir. ən böyük ixrac ölkələri Hollandiya, Kolimbiya, Ekvador, Keniya, Efiopiya, Almaniya və İtaliyadır. [2, s.35] Şəki-Zaqatala regionu müxtəlif növ güllərin yetişdirilməsi üçün əlverişli iqlim şəraitinə malikdir. Bu sahədə ixtisaslaşmış müəssisələrin yaradılması, müasir tipli istixanaların qurulması həm idxaldan asılılığın qarşısını alır, həm də ixrac potensialının artmasına gətirib çıxarmış olar. Hazırda Qəbələ rayonunda belə istixanalardan biri yaradılmışdır. Həmin təcrübədən yararlanaraq regiona daxil olan digər rayonlarda planlı, məhsuldar və keyfiyyətli istehsal modeli yaratmaq üçün gülçülük təsərrüfatları yaradılmalıdır. Həm bəzək bitkiləri istehsalı, həm də sənaye yönümlü gülçülüğün inkişafı "Made in Azerbaijan" brendinin dünya bazarında tanınmasına təkan verən aspektlərdən ola bilər.

Üzümçülüğün inkişafı. Ənənəvi ixtisaslaşma istiqamətlərindən olan üzümçülük, həm də region üçün perspektiv imkanlar da açmaqdadır. Üzüm ümumi məhsul buraxılışına görə ən yüksək göstəriciyə malik olan texniki bitkilərdəndir. Həmçinin kənd təsərrüfatı istehsalında ən çox kapital tələb edən sahədir. Belə ki, yeni salınmış üzüm bağından məhsul əldə olunması üçün 3-5 il vaxt tələb olunur. Üzüm bağlarının salınması və məhsuldar sortların əldə olunması yüksək aqrotexniki baza tələb etsə də, bu sahədə yaxın keçmişdə olduğu kimi rentabelli təsərrüfatlar qurmaq mümkündür. Bağların intensivləşdirilməsi texnologiyasının mahiyyəti vahid sahədən daha yüksək məhsul götürməkdir. Bağçılığın intensiv yolla inkişafı yeni üzüm bağlarının salınması, ağacların bağda yerləşdirilməsi sxemi, bağların becərilməsi, gübrələnməsi, suvarılması, formavermə və

budanması, həmçinin digər aqrotexniki tədbirlərin əsaslı şəkildə dəyişdirilməsini tələb edir. İntensiv bağçılığın ənənəvi bağlardan üstünlüyü, daha tez bir zamanda məhsul verməsi və iqtisadi məfəət əldə edilməsidir. Üzümlüklərin növ tərkibinin zənginləşdirilməsi, az məhsuldar və keyfiyyətsiz üzüm növlərinin daha məhsuldar və keyfiyyətli növlərlə əvəz edilməsi, üzümün genetik ehtiyatlarından səmərəli və davamlı istifadə olunması, bu sahədə ixtisaslaşmış müəssisələrin üzüm və emal məhsullarının istehsalının artırılması baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Yerli üzüm sortlarından hazırlanmış orjinal şərəblərin şərəba qiymət verənlər arasında daimi tələbatla malik olmasını nəzərə alaraq, bu şərəblərin hazırlanması təkmilləşdirilməlidir. Bunun üçün üzüm istehsalının artırılması, daha məhsuldar və yerli şəraitə uyğunlaşdırılmış yeni növ süfrə və şərab üzümünün əkilməsi, mövcud olan üzüm bağlarına yeni texnologiya ilə qulluq edilməsi məqsədilə sahibkarlar və xırda təsərrüfatçılar arasında maarifləndirilmə işləri aparılmalıdır.

Nəticə. Regionda sənayenin innovasiyalar əsasında inkişafını təmin edəcək imkanların formalaşdırılması diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Yüksək texnologiyalı, innovativ standartlara uyğun avadanlıq və dəzgahların tətbiqi ilə yeni istehsal gücləri yaradılmalı, yüngül sənaye inkişaf etdirilməli, tekstil, xalçaçılıq, dəri və dəri məmulatları istehsalı, xəz və xəz məmulatları istehsalı, ayaqqabı istehsalı üzrə ixtisaslaşan kiçik müəssisələrtəşkil edilməli, investorların, sahibkarların bu sahəyə maraq göstərməsi və investisiya qoyması üçün lazımı tədbirlərin görülməlidir.

Şəki-Zaqatala regionunda müəssisələrin ənənəvi və perspektiv ixtisaslaşma sahələrinin inkişaf istiqamətlərinin müasir tələblər baxımından tədqiqatını aşağıdakı müddəalar və təkliflərlə yekunlaşdırmaq olar:

- Kənd təsərrüfatında (taxılçılıq, meyvəçilik, fındıqçılıq, xurma istehsalı) intensiv metodların tətbiqi üçün iri təsərrüfatların rolu elmi cəhətdən əsaslandırılmış, könüllülük prinsipi əsasında birləşərək istehsal-satış-təchizat xarakterli korporasiyaların formalaşdırılması, yararlı ehtiyat torpaq sahələri əsasında aqroparkların və iri fermer təsərrüfatlarının yaradılması məqsəduyğun hesab edilir.

- Üzüm emalı müəssisələrinin fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsində plantasiya-istehlakçı sxeminin reallaşdırılmasının vacibliyi əsaslandırılır. Regionda fəaliyyət göstərən şərab müəssisələrinin inkişafı və fəaliyyətinin stimullaşdırılması məqsədilə xammal bazası olan üzüm plantasiyalarının salınması məqsəduyğundur.

Region müəssisələrinin iqtisadi inkişafının daim diqqət mərkəzində saxlanılması və dəstəklənməsi üçün yerli icra hakimiyyəti və özünüidarəetmə orqanları, yerli icmalar, qeyri-hökumət təşkilatları ilə birlikdə təkliflər hazırlanmalı, bu məqsədilə birgə əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsi və həyata keçirilməsi üçün mütəmadi olaraq dəyirmi masalar, seminarlar, iclaslar və sair tədbirlərin təşkil edilməlidir. Bir çox məhsulların ənənəvi satış bazarlarının olmaması, əvvəlcədən potensial alıcıların müəyyən edilməməsi və emal müəssisələrinin uyğunlaşdırılmış anbarlarının olmaması nəzərə alaraq tədarük-satış bazaları yaradılmalı, yerli və xarici şirkətlərin qarşılıqlı fəaliyyət göstərməsi təmin edilməli və bununla yerli iqtisadiyyatın inkişafına dəstək vermək üçün biznes-forumlar, yerli və xarici şirkətlərin sərgiləri və s. tədbirlər keçirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Nuriyev Ə. X. Azərbaycanın müasir sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası: formalaşdırılması və reallaşdırılmasının konseptual əsasları / “Azərbaycan regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı: problemlər, inkişaf meyilləri” mövzusunda respublika elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı: Avropa, 2011, 242 s.
2. Nuriyev Ə.X. Regional siyasət və idarəetmənin əsasları. Bakı: Elm və Təhsil, 2007, 513s.
3. AR-nın Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi web ünvanı www.stat.gov.az
4. www.researchgate.net

РЕЗЮМЕ
НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СПЕЦИАЛИЗАЦИЙ РЕГИОНАЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ (НА
ПРИМЕРЕ ШЕКИ-ЗАГАТАЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ)

Алиева Ш.И

Ключевые слова: *Шекинско-Загатальский регион, природные ресурсы, специализация, перспективы развития, производство и экспорт продукции.*

Вопросы соотношения традиционных и перспективных сфер производства актуальны в деле управления экономическими процессами каждой страны. Шекинско-Загатальский регион Азербайджана обладает необходимым потенциалом для развития как традиционных, так и новых отраслей. Эффективно используя этот потенциал, можно еще больше повысить прибыльность и конкурентоспособность предприятий. В статье рассмотрен существующий потенциал традиционных и перспективных направлений специализации в Шеки-Загатальском регионе, эффективные аспекты его развития. Промышленность Шекинско-Загатальского экономического района в значительной степени однонаправлена и слабо развита. Промышленность состоит в основном из предприятий по пищевой и легкой промышленности. Эти промышленные предприятия основаны на переработке местной сельскохозяйственной продукции. Промышленный комплекс основан на производстве фруктовых и овощных консервов и минеральной столовой воды, продукции птицеводства, строительной продукции, производстве пива и вина, муки и мучных изделий, молочных продуктов, переработке фундука, переработке табака, цветочного масла, производстве чая. Промышленными предприятиями по переработке плодоовощной продукции являются консервные заводы, винодельни и предприятия по переработке фундука. Внимание к развитию промышленности за счет эффективного использования имеющихся ресурсов, в свою очередь, будет способствовать дальнейшему развитию сельского хозяйства.

SUMMARY
DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SPECIALIZATION AREAS OF REGIONAL
ENTERPRISES (ON THE EXAMPLE OF SHEKI-ZAGATALA REGION)

Aliyeva Sh.I.

Key words: *Sheki-Zagatala region, natural resources, specialization, development prospects, production and export of products.*

The relationship between traditional and promising areas of production is relevant in the management of the economic processes of each country. The Sheki-Zagatala region of Azerbaijan has the necessary potential for the development of both traditional and new industries. Using this potential effectively, you can further increase the profitability and competitiveness of enterprises. The article considers the existing potential of traditional and promising areas of specialization in Sheki-Zagatala region, effective aspects of its development. The industry of the Sheki-Zagatala economic region is largely unidirectional and underdeveloped. Industry consists mainly of food and light industry enterprises. These industrial enterprises are based on the processing of local agricultural products. The industrial complex is based on the production of canned fruits and vegetables and mineral table water, poultry products, construction products, the production of beer and wine, flour and flour products, dairy products, hazelnut processing, tobacco processing, flower oil, and tea production. Industrial enterprises for the processing of fruits and vegetables are canneries, wineries and hazelnut processing enterprises. Attention to the development of industry through the efficient use of available resources, in turn, will contribute to the further development of agriculture.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	20.12.2020
	Son variant	28.01.2021